

Agata Mamoń-Prokop

Specyfika konserwacji i rozwiązań estetycznych malowideł bizantyńsko-ruskich. Wnioski z prac przy freskach fundacji Jagiellonów,

STRESZCZENIE

Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Władysława Zalewskiego

Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki

Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie

Kraków 2019

Temat pracy: „Specyfika konserwacji i rozwiązań estetycznych malowideł bizantyńsko-ruskich. Wnioski z prac przy freskach fundacji Jagiellonów” powstał w wyniku osobistego udziału autorki pracy w konserwacjach malowideł bizantyńsko-ruskich fundacji Jagiellonów. W rozprawie przedstawiono problemy konserwacji fresków bizantyńsko-ruskich - w katedrze wawelskiej, sandomierskiej, kaplicy zamkowej w Lublinie i w kolegiacie w Wiślicy - oraz dokonano próby ukazania ich specyfiki.

Praca składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza jest rodzajem rozbudowanego wstępu, w którym przedstawiono charakterystykę malowideł bizantyńsko-ruskich w Polsce, ich stan zachowania, technikę i technologię oraz historię konserwacji. Jej celem jest przede wszystkim szczegółowe omówienie poszczególnych obiektów.

W drugiej części przedstawiono postępowanie konserwatorskie, jakie zastosowano w czasie prac wykonywanych w różnych okresach historycznych. W części tej wyodrębniono zagadnienia tzw. konserwacji technicznej oraz dotyczące rozwiązań estetycznych. Przeanalizowano postępowanie konserwatorskie przyjęte i zrealizowane w kolejnych konserwacjach. Ukazano trudności z jakimi borykali się wykonawcy prac i podjęto próbę oceny efektów konserwacji.

Wysunięto wnioski wynikające z analizy przeprowadzonych prac konserwatorskich. Freski bizantyńsko-ruskie ze względu na swoisty charakter, który wynika z specyficznej techniki wykonania, stylu, zastosowanych materiałów, zmian i uszkodzeń stanowiących zapis ich historii, wymagają uwzględnienia tych cech już na wstępnym etapie prac, w czasie formułowania założeń konserwatorskich. Bezpośrednie działania przy malowidłach winny

być poprzedzone dokładnym rozpoznaniem, przez własne badania i analizy oraz dzięki badaniom wielobranżowym z wykorzystaniem najnowszych technik badawczych.

Sposób realizacji konserwatorskich przy malowidłach bizantyńsko-ruskich powinien być uwarunkowany ich niepowtarzalnością, wartościami artystycznymi i historycznymi.

Konieczne jest uwzględnienie wpływu otoczenia i sąsiedztwa malowideł oraz sposobu ich użytkowania i eksponowania.

Czas nie powinien być przeszkodą w prowadzeniu działań konserwatorskich. Spójna koncepcja konserwacji powinna wyznaczać drogę, po której poruszają się wykonawcy, jednakże z uwzględnieniem modyfikacji warunkowanej przez stan zachowania i nowe odkrycia. Pojawianie się odkryć w czasie prac konserwatorskich jest charakterystyczne. W ich wyniku ulega zwiększeniu powierzchniowy zakres zachowanych malowideł oraz wskutek ujawnienia, odczytania nowych elementów ikonograficznych, a nawet całych scen poszerza się ich interpretacja. W przyszłych konserwacjach należy spodziewać się nowych odkryć, dla których konieczne jest zaplanowanie czasu na ich analizę i przebadanie.

Specyfika konserwacji malowideł bizantyńsko-ruskich jest uwarunkowana szczególną techniką wykonania tych obiektów, która wymaga poznania technologii pochodzącego z kręgu sztuki wschodniej fresku rusko-bizantyńskiego: sposobu wykonania zapraw, budowy warstwy malarskiej, zasady używania podmalowań.

Szczególna jest ikonografia obiektów. Tematy poszczególnych scen nie znajdują materiału porównawczego w innych obiektach. Zagadnienia ikonograficzne wymagają od konserwatora współpracy z wyspecjalizowanymi historykami sztuki, w celu ustrzeżenia się od błędów poprzedników, a równocześnie elementy ujawnione w czasie prac konserwatorskich umożliwiają historykom sztuki mniej lub bardziej pewną identyfikację nierozpoznanych dotąd scen. Konserwator powinien analizować i opracowywać dzieło z towarzyszącą mu refleksją dotyczącą autora, środowiska i epoki.

Konieczna jest edukacja wykonawców prac w odniesieniu do specyfiki zadań przez poznanie techniki i technologii fresków bizantyńsko-ruskich. Interwencja konserwatorska, szczególnie w odniesieniu do fresków bizantyńsko-ruskich wymaga pozyskania o nich wiedzy w celu rozeznania ich fizycznej struktury, wartości estetycznej i historycznej. Wiedza o obiekcie: epoce i kontekście społeczno-kulturowym, rozumienie znaczenia i treści ideowych, których jest nośnikiem; określenie i zdefiniowanie indywidualnego charakteru, znaczenia, analiza kondycji, identyfikacja i interpretacja są najważniejsze w przypadku pojedynczo stosowanych rozwiązań konserwatorskich, odmiennych od standartowych działań.

Wyjątkowa jest historia powstania fresków bizantyńsko-ruskich, fundacji królewskiej, malowanych przez ruskich malarzy w katolickich kościołach. Ze względu na świadomość tej wyjątkowości malowidła były przedmiotem wielkiego zainteresowania kolejnych pokoleń. Na przestrzeni stu pięćdziesięciu lat poddawano je konserwacjom kierowanym przez uznane autorytety w tej dziedzinie, a prace przy nich prowadzone wywoływały ożywione dyskusje.. W wyniku licznych zabiegów konserwatorskich malowidła stały się obiektami, w których pojawiły się nowe problemy związane z powstaniem szeregu niekorzystnych zjawisk; od wprowadzenia w ich strukturę szkodliwych materiałów, aż do konsekwencji wynikłych z aranżacji obiektu i jego rekonstrukcji.

Współczesne realizacje konserwatorskie, przeprowadzone w ciągu ostatnich kilkunastu lat przy wszystkich zachowanych zespołach malowideł bizantyńsko-ruskich fundacji Jagiellonów w Polsce, umożliwiają, a niekiedy zmuszają do poszukiwania innych rozwiązań, niż w nich zastosowane. W pracach prowadzonych w przyszłości mogą zostać zrealizowane, zarówno dzięki lepszym technologiom, jak i nowym pomysłom na konserwatorskie kreacje.

Rozprawie towarzyszy materiał ilustratorski – fotografie ukazujące specyficzne zniszczenia oraz rozwiązania zastosowane w poszczególnych konserwacjach.

Agata Olsan